

ภูเก็ตยุคสุโขทัย:ประสิทธิ ชินการณ
ยุคสุโขทัย

ย

ชาวไทยภาคเหนือได้สถาปนาอาณาจักรกรุงสุโขทัยขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๙๘๑ โดยกษัตริย์ชื่อ พ่อขุนบางกลางหาว และพ่อขุนผาเมือง ได้ร่วมกันขับไล่ขอมออกไป แล้วยกให้พ่อขุนบางกลางหาวขึ้นครองราชสมบัติ ทรงพระนามว่า พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ (ชาวบ้านขนานนามว่า พระร่วงเจ้า)

พ่อขุนรามคำแหงมหาราช กษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัยรัชกาลที่ ๓ ขึ้นครองราชในพ.ศ. ๑๙๒๐ แล้วทรงแผ่พระราชอาณาเขตออกกว้างขวางครอบคลุมพื้นที่ประเทศไทยภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลางได้เป็นส่วนใหญ่ แล้วแผ่อำนาจลงมาทางใต้ และมีชัยชนะเหนือศรีธรรมนครใน พ.ศ. ๑๙๒๓

ภูเก็ต ซึ่งเป็นเมืองบริวารของนครศรีธรรมราชลำดับที่ ๑๑ ก็ต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจของสุโขทัย เช่นเดียวกับเมืองอื่น ๆ ในภาคใต้ ตลอดคาบสมุทรมลายู

ย

สุโขทัยปกครองนครศรีธรรมราชในลักษณะของ "เมืองประเทศราช" กล่าวคือมิได้ส่งเชื้อพระวงศ์หรือข้าราชการผู้ใกล้ชิดของกษัตริย์ลงมาทำการปกครอง หากแต่ปล่อยให้เจ้านครศรีธรรมราชปกครองอยู่เช่นเคย โดยต้องจัดส่ง "ส่วย" เป็นบรรณาการต่อกรุงสุโขทัยอย่างสม่ำเสมอให้ขาดตอน "ส่วย" ซึ่งมีความสำคัญในสมัยนั้นจากนครศรีธรรมราช และภูเก็ต ก็คือ "ตีนูก" ที่สุโขทัยมีความต้องการใช้จำนวนมาก ในการหล่อพระพุทธรูป และเทวรูปทองสัมฤทธิ์ อันทวยงาม ทรงคุณค่า และมีชื่อเสียงลือชามจนถึงปัจจุบัน

"ทองสัมฤทธิ์" ที่ใช้หล่อพระพุทธรูปและเทวรูปต่าง ๆ นั้น ต้องใช้ตีนูกผสมกับทองแดง(และบางโอกาสก็มีทองคำผสมด้วย)

สุโขทัยสามารถเอาชนะนครศรีธรรมราชได้ก็เท่ากับได้แหล่งตีนูกแหล่งใหญ่เข้าไปใต้อำนาจการสร้างศิลปะทางปฏิมากรรมด้วยทองสัมฤทธิ์จึงขยายตัวอย่างรวดเร็วและอย่างมีคุณภาพ ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัททิศ ดิศกุล (: ๒๖) "ศิลปะในประเทศไทย" (โดยอมรินทร์การพิมพ์ กรุงเทพฯ) ตอนหนึ่งว่า

"...ศิลปะแบบสุโขทัยจัดได้ว่าเป็นศิลปะไทยที่งดงามที่สุด และมีลักษณะเป็นของตนเองมากที่สุด โดยเฉพาะในการสร้างพระพุทธรูปในสมัยสุโขทัยได้ติดต่อบพระพุทธรูปศาสนาเถรวาทนิกายลังกาวงศ์มาจากเกาะลังกา เหตุนี้อิทธิพลของศิลปะของลังกาจึงมีต่อศิลปะสุโขทัยบ้าง แต่ส่วนมากมีอยู่แก่สถาปัตยกรรมยิ่งกว่าประติมากรรมพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ล่อยตัวปางลีลาของสมัยสุโขทัยงดงามไม่แพ้ประติมากรรมชิ้นเอกอื่น ๆ ในโลก ----"

"...ในสมัยนี้มีการหล่อเทวรูปสัมฤทธิ์ขึ้นหลายองค์ เป็นต้นว่า รูปพระอิศวร พระอุมา พระนารายณ์ พระพรหม และพระวิหี หรือพระอิศวรและพระนารายณ์ผสมกันเป็นองค์เดียว..."

นอกจากการส่งส่วยด้วยตีนูกจากนครศรีธรรมราช สุโขทัย ยังได้แหล่งระบายสินค้าประเภทถ้วยชามสังคโลก ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ทางอุตสาหกรรมของสุโขทัย ที่ได้รับมาจากประเทศจีนและสามารถทำออกจำหน่ายแก่ประเทศข้างเคียง เช่น เกาะตะมะ และจำหน่ายภายในประเทศ เช่น ในตลาดปสาน ตลอดจนขายมายังภาคใต้ คือ ไซยาและนครศรีธรรมราช ปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีที่ขุดพบเศษกระเบื้องถ้วยชามสมัยสุโขทัยมากมายที่จังหวัดนครศรีธรรมราช (ศรีศักร วัลลิโภดม ในเรื่องโบราณคดีไทยในศตวรรษที่ผ่านมา ที่อ้างแล้วข้างต้น) นอกจากการค้าขายถ้วยชาม, การรับส่วยตีนูก, การได้พระพุทธรูปสังคโลกแล้ว กิจกรรมยิ่งใหญ่อีกประการหนึ่งที่ได้จากนครศรีธรรมราชก็คือ พระพุทธรูปปางลีลาสังคโลก ที่เจริญก่อนแล้วในนครศรีธรรมราชและภาคใต้ ศิลปินหลักที่ ๑ ของกรุงสุโขทัย กล่าวถึงการที่สุโขทัย รับเอาพระเถระผู้ใหญ่ (ปู่ครู) ไปจากนครศรีธรรมราชไว้ชัดเจน

ทางด้านศิลปะสถาปัตยกรรมฝ่ายพระพุทธศาสนา ก็มีการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ระหว่างสุโขทัยและนครศรีธรรมราชพอสมควร

ศรีศักร วัลลิโภดม กล่าวว่า "...นอกจากลักษณะพระพิมพ์และกระเบื้องถ้วยชามของสุโขทัยแล้ว ยังมีซากโบราณสถานอีกแห่งหนึ่ง ---คือ ซากฐานพระสถูปวัดศพเดิมซึ่งรวมอยู่ในเขตวัดท่าโคตร --- ตอนบนของฐานพระปรางค์องค์นี้มีร่องรอยที่แสดงให้เห็นว่า ถูกเปลี่ยนให้เป็นองค์ระฆังของพระเจดีย์ทรงกลม เมื่อสรุปแล้ว พระสถูปองค์นี้น่าจะมีอายุระหว่าง พ.ศ. ๑๙๐๐ ถึง ๑๙๐๐ รับกันกับพระพิมพ์และเศษกระเบื้องถ้วยชามสมัยสุโขทัยที่พบในตัวเมือง ---" (โบราณคดีไทยในศตวรรษที่ผ่านมา เมืองโบราณ, ๒๕๒๕, หน้า ๑๐๐)

และเมื่อมีการศึกษาศิลปะสุโขทัยทางฝ่ายเหนือเราพบว่า ศิลปะสถาปัตยกรรมในยุคสมัยศิลปะศรีวิชัย ก็เดินทางไปสู่อณาจักรสุโขทัยเช่นเดียวกัน

ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัททิศ ดิศกุล ทรงนิพนธ์ไว้ว่า

"---เจดีย์แบบศรีวิชัย คือเจดีย์ฐานและองค์ระฆังสูงทำเป็นสี่เหลี่ยมบางที่มีคูหาประดิษฐานพระพุทธรูปบางที่ก็ไม่มี
ตอนบนเป็นพระเจดีย์ทรงกลมแบบลังกาและเจดีย์องค์เล็ก ๆ ประกอบอยู่ที่สี่มุม เป็นต้นว่า มณฑลปักษ์ใต้เขาใหญ่ และเจดีย์รายบางองค์ในวัดเจดีย์เจ็ดแถว
อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ศิลปะศรีวิชัยคงแพร่หลายขึ้นมาเมื่ออาณาจักรสุโขทัยแผ่อำนาจลงไปในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช---"(ศิลปะประเทศไทย, :
หน้า ๒๙)

ผลจากการที่สุโขทัยเข้าครอบงำภาคใต้ หรือศรีธรรมนคร และเมืองบริวารในฐานะเมืองประเทศราช จาก พ.ศ. ๑๘๒๓ จนถึงพ.ศ. ๑๙๒๑ รวมเวลาประมาณ ๙๘ ปี ก็คือ
การได้แลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมระหว่างภาคใต้กับภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย ด้วยการถ่ายเทประชาชนชาวไทยจากภาคกลาง และภาคเหนือลงสู่ภาคใต้
เช่นเดียวกับที่ประชาชนชาวภาคใต้ก็ถ่ายเทขึ้นไปสู่ภาคเหนือ-ภาคกลางบ้าง ก่อให้เกิดการผสมผสานทั้งในด้านการแต่งงานระหว่างกัน และในด้านภาษาพูดซึ่งได้ค่อย ๆ
ผสมกลมกลืนกันมากขึ้น
ช่วยให้มีการสื่อความหมายเข้าใจกันเพิ่มขึ้นตามลำดับเป็นพื้นฐานให้สามารถรวมกันเข้าเป็นราชอาณาจักรไทยอันหนึ่งอันเดียวกันได้ในระยะเวลาต่อมาซึ่งจำนวนผู้คนพล
เมืองที่เพิ่มมากขึ้น การสัญจรไปมาติดต่อระหว่างเมืองต่อเมืองเป็นที่นิยมมากขึ้นตลอดจนการค้าขายแลกเปลี่ยนได้เพิ่มมูลค่าและปริมาณมากขึ้น
ทำให้อาณาจักรหรือเกาะกลางในสมัยนั้นได้เป็นที่รู้จักและสนใจของชาวไทยตลอดจนชาวต่างประเทศมากขึ้นด้วย
อาจถือได้ว่าเป็นยุคสมัยที่มีการตั้งหลักแหล่งอยู่อาศัยที่เกาะกลางที่เคยเป็นป่าดงพืชมรกทึบมาก่อนเริ่มเป็นที่แน่นอนและก้าวเข้าสู่ยุคพัฒนาการทางประวัติศาสตร์
ทั้งในด้านการเมือง การเศรษฐกิจ และสังคมในเวลาต่อมา

๒.๒ พัฒนาการทางประวัติศาสตร์

สมัยกรุงศรีอยุธยา

กรุงสุโขทัย มีอำนาจปกครองเหนือดินแดนนครศรีธรรมราช และหัวเมืองต่าง ๆ ทางคาบสมุทรมลายูอยู่เพียง ๙๘ ปี ก็สูญเสียดินแดนให้แก่กรุงศรีอยุธยา เมื่อปี พ.ศ.
๑๙๒๑ ในรัชสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราช (ขุนหลวงพ่วง) แห่งราชอาณาจักรศรีอยุธยา เกาะภูเก็ตหรือเกาะกลาง ซึ่งเป็นเมืองบริวารของนครศรีธรรมราช
ก็ตกอยู่ภายใต้การปกครองของพระนครศรีอยุธยาเช่นเดียวกับหัวเมืองอื่น ๆ ในภาคใต้ พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของภูเก็ต
ที่พอจะมีเอกสารหลักฐานอ้างอิงก็ได้เกิดขึ้นในยุคกรุงศรีอยุธยา ซึ่งมีระบบการปกครองที่พัฒนามากขึ้นกว่ากรุงสุโขทัย

อย่างไรก็ตาม ในสมัยศรีอยุธยาชื่อภูเก็ต ยังมีได้ปรากฏขึ้นในทางราชการของไทย มีแต่เพียงชื่อ เกาะกลาง เมืองกลาง เท่านั้น ซึ่งบางครั้งคำว่า "กลาง "
ก็ยังไม่ปรากฏชัดเจนนัก แต่มีการเรียกชื่อเป็นอย่างอื่น

สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงอธิบายไว้ในหนังสือเรื่อง โ ค่ำให้การชาวกรุงเก่า ภาค ๒ โ ค่ำลังวิทยา ๒๕๑๕ หน้า ๑๗๖ - ๑๗๖
ความตอนหนึ่งว่า โ ---ตำนานและทำเนียบต่าง ๆ ในกรุงศรีอยุธยา---ตั้งใจทำสำหรับประโยชน์ของผู้ศึกษาโบราณคดี เพื่อจะได้อ่านเข้าใจเรื่องโดยง่าย--- ชื่อเมือง
หัวเมืองปักษ์ใต้ ---

๒๒. เมืองกุย (ตรง)

๒๓. เมืองตานาว (เมืองตะนาวศรี)

๒๔. เมืองปรีศ เมืองมะริด

๒๕. เมืองชะลิน (เมืองกลาง)---

ฤดี ภูมิภาคาร (๒๕๓ : ๒๑) กล่าวว่

"---จนถึงสมัยของสมเด็จพระเจ้าเอกาทศรถ (พ.ศ. ๒๑๔๘-๒๑๖๓) ปรากฏชื่อเมืองตะกั่วป่า เมืองตะกั่วทุ่ง เมืองกลาง เป็นหัวเมืองขึ้นกับฝ่ายกลาโหมทั้งสามเมือง"

เรื่องชื่อเมืองภูเก็ตนั้น มีปัญหาว่าได้ปรากฏขึ้นในพงศาวดารหรือประวัติศาสตร์ของไทยในสมัยใด ผู้คนคว่ำและนักศึกษาเกือบจะกล่าวได้ว่า ไม่มีหลักฐานใด ๆ
จะอ้างอิง นอกจากจะประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ ภาคต่าง ๆ ที่นำเอาสำเนาสัญญาการค้าระหว่างเมืองไทยกับต่างประเทศโดยเฉพาะฝรั่งเศส
ซึ่งฝ่ายไทยก็จะทำเป็นเอกสารภาษาไทยเรียกชื่อเมืองกลางว่า เมืองกลางหรือเมืองกลางบางคลี ไม่มีการเอ่ยชื่อถึงเมืองภูเก็ตเลย
แต่เอกสารฝ่ายฝรั่งเศสซึ่งไทยไปได้รับมาจากฝรั่งเศส นำมาแปลเป็นภาษาไทยนั้น จะเรียกเมืองกลางว่า
เมืองภูเก็ตตลอดโดยไม่มีการเอ่ยชื่อถึงเมืองกลางเลยทั้งนี้ก็เนื่องจากไทยพึ่งไปได้เอกสารต่างๆ มาจากฝรั่งเศสเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ แล้วได้ทำการแปลเรื่อยมา ซึ่งเมื่อ
พ.ศ. ๒๔๖๓ นั้น เมืองกลางได้กลายเป็น "อำเภอกลาง" ขึ้นต่อจังหวัดภูเก็ตไปแล้ว จึงเข้าใจว่า
ผู้แปลจะแปลชื่อเมืองกลางที่มักเขียนเป็นภาษาฝรั่งเศสว่า โ ยองเซลัง (Joncelang) และ โ ยองชะลัม (Jonsalam) ว่า โ เมืองภูเก็ต
เพื่อความเข้าใจของผู้อ่าน

ซึ่งมีความรู้จักคุ้นเคยกับเมืองภูเก็ตมากกว่าเมืองกลางแล้วกรมศิลปากรได้เขียนคำอธิบายเกี่ยวกับจดหมายเหตุของพ่อค้าฝรั่งเศสที่เข้ามาค้าขายในเมืองไทยซึ่งเป็นเจ้าของ
จดหมายเหตุต่าง ๆ ที่ไทยเรารับมาแปล และตีพิมพ์ในหนังสือต่าง ๆ หลายวาระ รวมทั้งตีพิมพ์รวมไว้ในหนังสือประชุมพงศาวดารต่าง ๆ นั้นด้วย ดังนี้

"---จดหมายเหตุของพ่อค้าฝรั่งเศสซึ่งเข้ามาครั้งสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนี้ มีความทั้งสิ้น ๗ ภาค ที่ได้กล่าวมาแล้ว ๔ ภาค

นอกนั้นก็พิมพ์เป็นประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๔ ภาคที่ ๔๖ และภาคที่ ๔๗ พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ได้ทรงพระนิพนธ์คำนำอธิบายเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้
สรุปได้ว่า

"จดหมายเหตุคณะพ่อค้าฝรั่งเศสเรื่องนี้ศาสตราจารย์ออร์ซุ เซเคต์ เลขานุการราชบัณฑิตยสภา ได้ขอคัดมาจากประเทศฝรั่งเศส คราวออกไปเยี่ยมบ้านเมื่อ พ.ศ.๒๔๖๓---" (ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม ๑๐ ก้าวหน้า ๒๕๐๗ : ๓)

ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ ภาคที่ ๔๐ ได้แสดงคำแปลจดหมายของมองซิเออร์ เดลานต์ ซึ่งมีไปถึง มองซิเออร์ บารอง ลงวันที่ ๒๖ เดือน ธันวาคม ค.ศ.๑๖๘๓ (พ.ศ.๒๒๒๕) มีความตอนหนึ่งว่า

"---มองซิเออร์คอนสตันตินฟอลคอน ได้มาบอกข้าพเจ้าว่า เจ้าเมืองบาตาเวีย ได้มีหนังสือมาถวายพระเจ้ากรุงสยาม ขอพระราชทานเกาะภูเก็ตให้แก่ออลันดา และขอทำการค้าขายในเกาะนี้ได้แต่เพียงฝ่ายเดียวเท่านั้น แต่มองซิเออร์คอนสตันตินฟอลคอนได้บอกข้าพเจ้าว่า หนังสือเจ้าเมืองบาตาเวียฉบับนี้ ยังหาได้ถวายไม่ เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงตกลงใจว่า ถึงแม้ในเรื่องนี้ ข้าพเจ้ายังไม่ได้รับคำสั่งจากท่านก็จริงอยู่ แต่เป็นการสมควรที่ข้าพเจ้าจะขอเกาะภูเก็ตนี้ให้แก่บริษัท เพราะฉะนั้นเมื่อเจ้าพระยาพระคลังได้กลับลงมาจากเมืองลพบุรีแล้ว ข้าพเจ้าจึงได้ทำเรื่องราวยื่น ขอให้ไทยยกเกาะภูเก็ตให้แก่บริษัทฝรั่งเศส อีกสองสามวันเจ้าพระยาพระคลังก็ตอบเรื่องราวยื่นของข้าพเจ้าว่า พวกออลันดาได้ขอเกาะภูเก็ตนี้และพวกออลันดาคิดจะเอาให้ได้ ถ้าไทยได้ยกเกาะภูเก็ตให้แก่เราและไม่ให้แก่ออลันดาแล้ว ก็จะเป็นการทำให้ไทยกับออลันดาแตกร้างกัน ซึ่งจะยอมให้เป็นไปไม่ได้เพราะฉะนั้น ขอให้บริษัททำการค้าขายอย่างที่เคยทำมาแล้วเถิด และขอให้รู้สีกว่า เมื่อราชทูตสยามได้กลับมาแล้ว เจ้าพระยาพระคลังจะได้จัดการให้บริษัทฝรั่งเศสทำการค้าขายอย่างสะดวกที่สุด

"การที่เจ้าพระยาพระคลังได้ตอบมาดังนี้ ก็ตรงกับที่ข้าพเจ้าได้คาดไว้ และตรงกับความต้องการของข้าพเจ้าด้วย ข้าพเจ้าจึงได้ขอให้พระยาคลังส่งไปยังเจ้าเมืองภูเก็ตขอให้ช่วยเหลือเกื้อหนุนเจ้าพนักงานของบริษัทเจ้าพระยาคลังก็ได้รับรองว่า จะได้ส่งไปตามคำขอของข้าพเจ้า และข้าพเจ้าได้ทราบมาว่า เจ้าพระยาพระคลังก็ได้ส่งไปตามนั้นแล้ว---" (ประชุมพงศาวดารฯ เล่ม ๑๐ ก้าวหน้า, ๒๕๐๗ : ๒๗-๔๔)

มีเอกสาร ๒ ฉบับ ที่ควรจะได้เปรียบเทียบกันดู คือหนังสือสัญญาการค้าระหว่างไทยกับฝรั่งเศสซึ่งได้ทำกันขึ้นระหว่าง เซอวาเลีย เดอ โชมองต์ เอกอัครราชทูตของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ พระเจ้ากรุงฝรั่งเศส กับ มองซิเออร์คอนสตันตินฟอลคอน ผู้แทนสมเด็จพระนารายณ์พระเจ้ากรุงสยามพระราชทานพระราชนุญาตให้บริษัทฝรั่งเศสส่งพ่อค้าฝรั่งเศสมาทำการค้าขายในอินเดียตะวันออกสัญญาฉบับนี้ทำที่เมืองลพบุรี (เข้าใจว่าต้นฉบับคงเป็นภาษาฝรั่งเศส) ลงวันที่ ๑๑ เดือนธันวาคม ค.ศ. ๑๖๘๕ พ.ศ.(๒๒๒๘) มีข้อความสัญญาทั้งหมด ๙ ข้อ ได้กล่าวถึงเมืองภูเก็ต(ที่จริงคือ ภูเก็ต) ในข้อ ๖ ว่า

"๖. เอกอัครราชทูตฝรั่งเศสขอพระราชทานพระราชนุญาตให้บริษัทฝรั่งเศสได้ค้าขายตีบุกที่เมืองภูเก็ต และเมืองขึ้นของภูเก็ตได้ฝ่ายเดียว โดยห้ามมิให้ประเทศอื่น ๆ ค้าขายตีบุกในเมืองนั้นได้และเพื่อบริษัทจะได้ทำการค้าขายตีบุกได้โดยสะดวก จึงขอพระราชทานพระราชนุญาตให้บริษัทได้ปลูกห้างขึ้นในที่แห่งหนึ่งแห่งใด อันสมควร ข้างฝ่ายบริษัทจะต้องส่งเรือมาจากคอรอมันด์เลบรรทุกสินค้าต่าง ๆ มายังเมืองภูเก็ตปีละ ๑ ลำทุก ๆ ปี

"สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระราชนุญาตให้บริษัทค้าขายตีบุกในเมืองภูเก็ต และเมืองขึ้นของเมืองภูเก็ตได้ฝ่ายเดียว โดยห้ามมิให้ประเทศอื่น ๆ ค้าขายตีบุกในเมืองนั้นได้และโปรดพระราชทานพระราชนุญาตให้บริษัทสร้างห้างในเมืองภูเก็ตได้ แต่บริษัทจะต้องส่งแบบห้าง ให้เสนาบดีฝ่ายสยามดูเสียก่อน เมื่อเสนาบดีเห็นชอบแล้ว บริษัทจะต้องสร้างห้างตามแบบนั้นทุกประการ จะเปลี่ยนแปลงแก้ไขอย่างหนึ่งอย่างใดมิได้เป็นอันขาดและฝ่ายบริษัทจะต้องนำสินค้าต่าง ๆ อันจำเป็นสำหรับการค้าขายของพลเมืองภูเก็ตและเมืองขึ้นของภูเก็ตเพื่อมิให้ชาวเมืองภูเก็ตต้องไปเที่ยวหาสิ่งจำเป็นจะต้องใช้สอยจากที่อื่น ถ้าแม้ว่าบริษัทมิได้กระทำตามที่ได้อ้างมาในข้อนี้จนถึถ้วนทุกประการแล้ว พลเมืองภูเก็ตและเมืองขึ้นของภูเก็ต จะไปทำการค้าขายกับประเทศอื่น ๆ ก็ได้ แล้วบริษัทจะหาว่าทำผิดสัญญาข้อนี้มีได้ ถ้าเช่นนั้นพระเจ้ากรุงสยามจะโปรดให้เก็บภาษีตีบุกในเมืองภูเก็ต และเมืองขึ้นของภูเก็ตตามธรรมเนียมที่เคยเก็บมาก็ได้โดยบริษัทจะร้องคัดค้านอย่างใดมิได้" (ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ ภาค๔๐ ก้าวหน้า ๒๕๐๗ : ๑๓๙-๑๔๐)

ส่วนสัญญาการค้าระหว่างไทยฝรั่งเศส อีกฉบับหนึ่งลงวันที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ.๒๒๓๐ ลงนามฝ่ายฝรั่งเศสโดย มองซิเออร์ เดอ ลาลูแบร์ เอกอัครราชทูต กับตัวแทนฝ่ายไทย โดยออกญาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีศรีสุภราชพิริยภาณุ ตำแหน่งโกษาธิบดี ลงนามสัญญาที่เมืองลพบุรี (ต้นฉบับเป็นภาษาไทยและภาษาฝรั่งเศส) มีข้อความรวม ๑๒ ข้อ และกล่าวถึงเมืองกลางไว้ในข้อ ๖ ดังนี้

"๖. ข้อหนึ่ง สมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาผู้ใหญ่ พระราชทานให้กุ่มบันหนีฝรั่งเสศไปตั้งซื้อขายในเมืองกลางบางคลีที่ดี แลในจังหวัดที่นั้น แลห้ามจังกอบขนอนแลริตขาดจในข้อสองข้อสาม แลพระราชทานให้ตีบุกในเมืองกลางบางคลีทั้งปวง แลห้ามมิให้ผู้อื่นผู้ใด ๆ ซื้อตีบุกนอกกุ่มบัน หนีฝรั่งเสศนั้นได้ ถ้าแลผู้ใดลอบลักซื้อขายนอกกุ่มบันหนีฝรั่งเสศไซ้ หาริบเอาและให้ทำเป็นสี่ส่วน ให้สองส่วนให้แก่ชาวคลังเป็นของหลวง ส่วนหนึ่งให้แก่ผู้โจท ส่วนหนึ่งพระราชทานกุ่มบันหนีฝรั่งเสศ แลให้กุ่มบันหนีฝรั่งเสศเอาสินค้าตามต้องการ ณ เมืองนั้นไปขายจงอุดม อย่าให้ราษฎรชาวเมืองนั้นขาดสินค้าซึ่งต้องการนั้นได้ แลราคาสินค้าซึ่งกุ่มบันหนีเอาขายก็ดี ราคาคืนกุ่มบันหนีจะซื้อก็ดี ให้เจ้าเมืองแลกรมการแลผู้เฒ่าผู้แก่แลกุ่มบันหนีนั้นด้วยกัน ว่าราคาสินค้าซึ่งกุ่มบันหนีจะขายแลราคาคืนกุ่มบันหนีจะซื้อนั้น ให้ว่าให้ขาดทีเดียว แลอย่าให้กุ่มบันหนีขึ้นลงราคาให้เป็นเคืองแค้นแก่ราษฎร ถ้าแลราคานั้นมีลงกัน ก็ให้บอกซื้อซึ่งชดสนั้นเข้ามาแลสมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาผู้ใหญ่โปรดประการใดก็ให้ทำตาม

"ประการหนึ่งตีบุกส่วยสาอากร ณ เมืองกลางแลจังหวัดนั้น ก็ให้ชาวคลังเรียกเอา ตามทำเนียม แลแต่ในเดือนสิบ ปีมะโรงสาฤทธิศกในเมื่อหน้า อย่าให้ชาวคลังปลงตีบุกแก่ราษฎรด้วยตีบุกนั้นมีพอกุ่มบันหนีฝรั่งเสศจะซื้อขาย

"ประการหนึ่งถ้าแลกรมบั้นหญาฝรั่งเสดมิได้อาสนินค้าไปซื้อขายตามสัญญา แลราชฎกร
ขาดสินค้ำแลเอาตึบูกซื้อขายแก่ลูกค้ำอื่นก็อย่าให้เจ้าพนักงานรับเอาลูกค้ำซึ่งซื้อขายตึบูกแก่กันนั้นเลย

จึงสรุปได้ว่าชื่อของเมืองภูเก็ตในสมัยอยุธยาอันยังไม่มี คงมีแต่ชื่อเกาะกลาง หรือเมืองกลาง เท่านั้น (ชื่อเมืองภูเก็ต เพิ่งเกิดขึ้นสมัยกรุงธนบุรี)

ดังได้กล่าวมาแต่ตอนต้นแล้วว่า เมืองตะกั่วทุ่ง ตะกั่วป่า และเมืองกลาง มีชื่อขึ้นอยู่กับฝ่ายกลางใหม่ในสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ (พ.ศ.๒๑๔๘-๒๑๖๓)
จึงเป็นที่เข้าใจได้ว่าเมืองกลางจะต้องมีเจ้าเมืองซึ่งได้รับการแต่งตั้งมาจากกรุงศรีอยุธยาตามระเบียบบริหารราชการแผ่นดินในสมัยนั้นแต่ก็ไม่มีหลักฐานใด ๆ
ชี้ชัดว่ามีใครบ้างที่ได้รับการแต่งตั้งให้มาเป็นเจ้าเมืองกลางในสมัยก่อนจากรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเจ้า
ชื่อเจ้าเมืองกลางปรากฏขึ้นในประวัติศาสตร์ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เป็นชาวฝรั่งเศส ชื่อ มงซิเออร์ เรอเนอ ชาร์บอนโน ดังที่ท่านพันเอก เจริญ
ได้เขียนไว้ในเรื่อง "เค้าเงื่อนประวัติศาสตร์เกาะกลาง" ว่า

"__ชาร์บอนโน (Rei nei Charbonneau) เดินทางมาถึงประเทศไทยใน ค.ศ.๑๖๗๗ (พ.ศ.๒๒๒๐)
และได้เข้าทำงานในโรงพยาบาลที่พระมหากษัตริย์ไทยเป็นผู้สร้างขึ้นประมาณปีค.ศ.๑๖๘๑-๑๖๘๖ (พ.ศ.๒๒๒๔-๒๒๒๙)
พระมหากษัตริย์ไทยทรงแต่งตั้งให้ชาร์บอนโนเป็นเจ้าเมืองกลาง เหตุที่เขาได้รับการแต่งตั้งนี้เพราะชาร์บอนโนได้ไปสร้างป้อมบริเวณพรมแดนไทยติดกับพะโคได้สำเร็จ
การที่ชาวฝรั่งเศสได้เป็นเจ้าเมืองกลางนี้ เป็นการแสดงให้เห็นว่าอำนาจของฝรั่งเศสนั้นมีมากกว่าประเทศยุโรปอื่น เช่น โปรตุเกส ฮอลันดาและอังกฤษ
เกาะกลางในเวลานั้นเป็นอย่างที่ Gervaise และ Deslandes ได้บอกไว้ว่า เป็นที่ต้องการของฮอลันดาที่จะเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ ชาร์บอนโน เป็นเจ้าเมืองอยู่ ๔ ปี
ก็ได้ลาออกและกลับไปอยุธยาผู้มาดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองกลางแทน คือ บิลลี (Billi) ซึ่งเป็นผู้ดูแลที่พักของเซอร์วาเลีย เดอ ซิมองต์
การแต่งตั้งให้บิลลีดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองเป็นผลมาจากสนธิสัญญาการค้าฝรั่งเศส-ไทย ที่คณะทูตซึ่งมี ซิมองต์
เป็นหัวหน้าได้ทำไว้ในปีค.ศ.๑๖๘๕(พ.ศ.๒๒๒๘)---"(เค้าเงื่อนประวัติศาสตร์เกาะกลาง" ของ พันเอก จี.อี.เจริญ แปลโดยสุเทพ ปานดิษฐ์ บรรณาธิการโดยสมหมาย
ปิ่นพุทธศิลป์, อำเภอลำปางพิมพ์ พ.ศ.๒๕๔๐ หน้า ๕๘)

ภายหลังการเสด็จสวรรคตของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแล้ว
เมื่อสมเด็จพระเพทราชาขึ้นเสวยราชสมบัติได้เกิดความแตกฉวาระหว่างฝรั่งเศสในกรุงศรีอยุธยากับข้าราชการขุนนางไทยอย่างรุนแรง
ชาวฝรั่งเศสถูกขับออกนอกประเทศจำนวนมาก มงซิเออร์บิลลี ผู้เป็นเจ้าเมืองกลางถูกปลดออกจากราชการ พงศาวดารเมืองกลางซึ่งมีการจดบันทึก พ.ศ.๒๓๔๔
ในสมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้กล่าวไว้เพียงเล็กน้อยว่า

"---ฝ่ายบ้านลี้ของจอมสุรินคิดมิชอบ จะตั้งตัวเป็นใหญ่ มีตราออกมาให้จับจอมสุรินฆ่าเสียเพราะเป็นโทษชบถต่อแผ่นดิน ---"
จอมสุรินผู้นี้จะเป็นคนเดียวกับมงซิเออร์บิลลีหรืออย่างไร ไม่มีหลักฐานยืนยัน

หลังจากเกิดเหตุการณรุนแรงระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในกรุงศรีอยุธยาในช่วงปี พ.ศ.๒๒๓๑-๒๒๓๒
ซึ่งเป็นระยะแรกที่สมเด็จพระเพทราชาเสด็จขึ้นครองราชสมบัตินั้นแล้ว ชื่อเสียงของเมืองกลางก็เลือนหายไปเป็นเวลานาน

เจริญ ได้เขียนไว้ในเรื่อง "เค้าเงื่อนประวัติศาสตร์เกาะกลาง" อีกตอนหนึ่งว่า

"---การเปลี่ยนแปลงใน ปีค.ศ. ๑๖๘๘(พ.ศ.๒๒๓๑) ทำให้การพัฒนาประเทศและการค้าขายกับต่างประเทศที่เคยเป็นมาในช่วง ๓๐ ปี
ก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงนั้นหยุดชะงักไปและยังทำให้เกิดผลเสียต่อเกาะกลางอีกด้วย กล่าวคือไม่มีเรือรบไว้ป้องกันชายฝั่ง
ทำให้เกิดมีพวกโจรสลัดมลายูออกเที่ยวปล้นเรือสินค้า เจ้าเมืองในอดีตแต่ก่อนเป็นชาวยุโรปก็เปลี่ยนเป็นคนจีนที่ขาดศีลธรรมมุ่งแต่จะกอบโกยแสวงหาผลประโยชน์
---"(เจริญ,เรื่องเดิม, หน้า ๖๐)

ในพงศาวดารเมืองกลาง ซึ่งบันทึกคำให้การชาวกลาง เมื่อ พ.ศ.๒๓๔๔ ได้กล่าว เพิ่มเติมอีกเล็กน้อยว่า

"---สิ้นเชื้อผู้ตั้งเมืองกลางว่าง พระยากลางคางเซ่ง ชาวกรุงออกมาเป็นเจ้าเมือง---"(ประชุมพงศาวดารฯ ภาคที่ ๒ เล่ม ๑ ก้าวหน้า พ.ศ.๒๕๐๖ หน้า ๔๙๗-๔๙๘

สันนิษฐานว่า"พระยากลางคางเซ่ง" ผู้นี้คงเป็นคนจีนที่เป็นเจ้าเมืองกลาง ตามที่เจริญ ได้เขียนไว้และอาจจะมีการสืบทอดความเป็นเจ้าเมืองโดยสายตระกูลคนจีน จากปี
พ.ศ.๒๒๓๔ ในสมัยสมเด็จพระเพทราชา ตลอดมาจนถึง ปี พ.ศ.๒๓๑๐ ซึ่งกรุงศรีอยุธยาถูกทำลายลงโดยพม่า เมืองกลางจึงกลับไปขึ้นกับนครศรีธรรมราชตามเดิม
เป็นเหตุให้มีการเปลี่ยนแปลงผู้เป็นเจ้าเมืองกลางอีกครั้งหนึ่ง โดยเจ้านครศรีธรรมราช เป็นผู้ประกาศการ

ย
ย
ย ย